

**РАЗМИСЛУВАЊА ЗА ДОЛГОТРАЈНИОТ ПРОЦЕС
НА МАКЕДОНСКАТА ПЕРЕРОДБА**

(Валентина Миронска-Христовска: *Македонската преродба*.

Скопје: Институт за македонска литература, 2007)

Македонската преродба претставува сложен процес на културно-национално движење за национално самоосознавање и борба за формирање на национална држава на македонскиот народ. Како резултат на историските околности и политичката поделба на Македонија по Балканските војни (1912/1913), македонската преродба е продолжена и се одвива во неколку држави, сè до формирањето на македонската национална држава на АСНОМ (1944). Денешните негирања на македонскиот идентитет и име го актуелизираат националното самодокажување, па следствено произлегува прашањето дали македонската преродба завршила.

Во рамките на научните истражувања на литературно-културната историја од книжевен аспект, во историски контекст, заслужува внимание трудот на проф. д-р Валентина Миронска-Христовска, *Македонската преродба*, во издание на Институтот за македонска литература (Скопје, 2007). Во него сублимирано се претставени низа истражувања, презентирани на разни јавни настапи и во публикации, а поврзани со прашања од македонскиот културно-национален развој со тежиште врз прашањата за македонскиот идентитет. Во трудот е предложен специфичен поглед на почетоците на македонската преродба како дел од мозаикот на европските и на балканските просветителски текови. Разнообразните теми во книгата проследуваат сегменти од преродбенскиот процес од 19 век, видени од денешен аспект низ судирот на епохите.

Во контекст на националниот развој и борбата со туѓите пропаганди, истакната е улогата на македонските дејци околу Младата македонска книжевна дружина во Софија и нејзиниот орган „Лоза“ (од 1892), а сериозен ангажман претставува и освртот на идејата за создавање на Балканска федерација. Според авторката, „исписот на македонската историја претставува отворен процес бидејќи неговата

комплексност се должи на лавиринтот на политичките премрежија низ кои морала да поминува Македонија“, што ја наметнува неопходноста и од најситните факти. Такви се вестите за Илинденското востание во уругвајскиот печат за: текот на востанието, политиката на големите сили и балканските земји, бројноста на востаниците и на жртвите, насилствата, прогоните, учеството на македонската жена, етничкото маркирање. Ликот на Македонија (која „отсекогаш била имплицитно „друго“ во рамките на Балканот“) е согледан преку фолклорот и традицијата, но и низ делата во кои авторите непосредно се изразуваале.

Дискурсот на животот и творештвото на некои преродбеници ја зафаќа дејноста на браќата Миладиновци низ призмата на сеќавањата на современниците; на Кирил Пејчиновиќ – просветител, проповедник, хуманист, борец против суеверието, основоположник на новата поезија и еден од првите автобиографи во македонската литература; на Григор Прличев – литерат, просветител, поборник за обнова на Охридската архиепископија, продолжувач на дамаскинарската традиција, почитувач на народното творештво, ангажиран околу прашањето за јазикот, преведувач; но и на Ристо Крле, виден помеѓу неговата скромна личност и односот на општеството кон него. Преродбенското дело на Крсте П. Мисирков зазема централно место, а книгата *За македонските работи* (1903), карактеризирана како „хроника на времето“, ги дефинира ставовите околу културно-националната и политичката борба на македонскиот народ, туѓото мешање, јазичното прашање. Свое место има и Евтим Спространов, чијшто опус и семејната врска на авторката со родот на Спространовци придонеле за неговото изучување. Околу мотивот на преселбата („одронувањето и откорнувањето“) и егзистенцијалното прашање *Зошто се преселивме тука*, а во контекст на денешните иселенички процеси, авторката прашува *Зошто ни се случува сето ова?*

Домот (дефиниран како *спокој на душата, извор на љубовта, место каде што ни се корените*) и неговото напуштање што го следело Македонецот, претворајќи ја неговата душа во скитник што постојано го бара своето огниште, е темата на која постојано се навраќа. Размислувањата за напуштањето на родната земја се одразени и во студијата за етиката на честа (честа на човекот како индивидуа и честа на македонскиот народ), присутна во драмското творештво на Војдан Чернодрински. Посветеноста на темите поврзани со преселбите продолжува со мотивот на „враќањето дома“ во драмата *Деветтиот бран* од Никола Ј. Вапцаров – конфликтот на личните морални принципи со општествената реалност и интересот на семејството, со критика на малограѓанството и општествениот поредок.

Мотивот на чекањето е еден од централните мотиви во македонските битови драми. Од една страна авторката го согледува чекањето како сублимат на секојдневниот живот и индивидуален акт (се чека љубовта, раѓањето, смртта, печалбарот), а од друга страна пишува за колективното чекање како „неминовност за македонскиот народ“ (се чека слободата, правдата, судбината).

Загатната е и темата за страдањето на библискиот јунак Јов и неговата рефлексива во други литературни ликови на страдалници: Кафкиниот Јозеф К. (*Процес*), Аса Левентал од Сол Белоу (*Жртва*), Јаков од Исак Б. Сингер (*Роб*), но и Солунка Зенговска од Петре М. Андреевски (*Последните селани*). Од аспект, пак, на одразот на историските ликови во дела на преродбениците, анализиран е Скендербег во уметничкиот израз, народните записи и историографскиот приказ.

Изучувајќи го одразот на историјата во литературата, авторката ја претставува и повеената генерација македонски писатели, во чишто дела преовладува темата на Втората светска војна и периодот што следи. Посебно се навраќа на македонскиот роман: на судбините и душевните превирања на ликовите – низ романите во кои авторот го пренесува читателот во времето директно или преку реминисценциите на главните јунаци. Јасно е насликана епохата на живеење на македонскиот народ во поделена Македонија, тагата за неостварениот идеал за обединување и самопреиспитувањето.

Проф. д-р Миронска-Христовска посветила посебна студија на преданијата во Зборникот на Миладиновци, со што дава сериозен придонес кон фолклористичките студии. Коректниот методолошки пристап ги зема предвид светските проучувања, но и класификациите од запишувачите на народни умотворби и научните образложенија од македонските истражувачи. Авторката предлага класификација на преданијата и се задржува на преданијата за места, со разработка на нивните карактеристики, жанровски специфики, мотиви, ликови.

Посебен интерес на авторката е идентитетот, низ традицијата, религијата и јазикот, за кој смета дека е „основата на културниот идентитет“. Авторката нè води од минатото кон денешнината, во која ги предочува современите превирања во националната мисла, преку феномените на „срамот“, „скромноста“ и „самоуништувањето“. Предмет на анализа во оваа книга се сегменти од македонскиот фолклор, како израз на личниот и на националниот идентитет во творештвото. Од специфичен аспект го анализира и македонското оро *Тешкото* (во кое се изразени страдањата наспроти непокорноста: плачот на душата е пискотот на зурлата, а радоста на срцето е звукот

на тапанот), а во релација со истоимената поетска творба од Блаже Конески, во која е насликана оваа народна игра – „огледало на македонскиот идентитет“.

Авторката го актуелизира поставеното прашање на прогонот и враќањето на своите огништа и како сведок на војната во 2001 година: „И повторно прогон на мисли, прогон на неспокој, на несигурност. Мора ли сè да се повторува? Мора ли да нè следи судбата на преродбениците, мора ли да се повикувам на нив, мора ли 19 век да го заживувам во 21 век?“ Впрочем, долготрајниот процес на македонската преродба е поврзана со повторливоста на страдањето и оспорувањето на македонскиот народ. „О, Господе, зошто толку сакаш да си поигруваш со македонската судбина? Секогаш минатото го рефлектираш во сегашноста?“ – е идејата што ја води авторката низ овој труд, градејќи мост помеѓу 19 век и денешнината. Читајќи ја книгата, се добива впечаток на лавиринт од безбројните проблеми на македонската преродба, тесно поврзани со епохата што ја живееме – повторно на сидот за отстрел и убедувани да се откажеме од себеси.

Книгата *Македонската преродба* претставува комплексен преглед на одделни чинители на преродбенскиот процес, со акцент на литературната историја. Низ разните теми што ги опфаќа оваа книга, загатнати се некои аспекти од преродбата, кои гравитираат кон македонското име, јазик, традиција и идентитет. Борбата за самодокажување, дури и денеска, во своја национална држава, неминовно го наметнува прашањето за (не)завршениот и долготраен преродбенски процес. Оттука, овој труд не само што отвора нови размислувања за преродбата некогаш, туку самиот по себе се претвора во пишан споменик на историскиот миг: умување за тоа кои сме биле, кои сме и што треба да направиме. Во рамките на својата научна специјалност и во духот на историскиот момент, проф. д-р Миронска-Христовска ја поистоветува судбината на Македонецот со судбината на јунакот од романот *Процес* од Франц Кафка (обвинет, но не знае зошто). Таа пишува: „Остварената моментност на вековните идеали: самостојна држава под името Македонија, која ќе биде татковина на Македонците, во која ќе се зборува и пишува на македонски литературен јазик, во која ќе се негува и чува долговековната македонска културна традиција, постепено но постојано ја губиме. Дали е тоа последица на македонската етика – покорност; на пресудата – Македонија не може да биде држава на македонскиот народ! Престрога осуда. Зошто? Дали светската јурисдикција го сметала и го смета македонското прашање за претешко, како што адвокатите го сметале тежок случајот на Јозеф К.“

Книгата *Македонската преродба*, не претставува полн преглед на преродбенското движење и не се стреми да ги опфати сите личности, настани и процеси, туку нуди нов светоглед и нови патишта на мислата низ минатото и почетоците на македонската преродба, но со дискурс на сегашноста, проткаен со силна (само)критика. Поаѓајќи од сознајбата дека историјата подучува, авторката потсетува на културно-националната идеја што ги детерминирала историските настани и консеквенции во минатото, укажувајќи на состојбите околу националното име и идентитетот во сегашноста, со строго предупредување за можните рефлексии во иднината.

Билјана Ристовска-Јосифовска